

УДК 82/821.2
ББК 83.3-4

**МАҲОРАТИ РАЧАБОВА САРВАРА ҚАҲҲОРОВНА,
ЧЕҲРАНИГОРӢ ВА МУАЛЛИМАИ КАФЕДРАИ АДАБИӢТИ МУОСИРИ ТОЧИКИ ДДХ
МАНЗАРАПАРДОЗИИ БА НОМИ АКАД. Б. ГАФУРОВ (ТОЧИКИСТОН, ХУЧАНД)
САТТОР ТУРСУН**

**МАСТЕРСТВО САТТОРА РАДЖАБОВА САРВАРА КАХХОРОВНА, ПРЕПОДАТЕЛЬ
ТУРСУНА В СОЗДАНИИ КАФЕДРЫ СОВРЕМЕННОЙ ТАДЖИКСКОЙ ЛИТЕРАТУРЫ ХГУ
ПОРТРЕТА И ПЕЙЗАЖА ИМ. АКАД. Б. ГАФУРОВА (ТАДЖИКИСТАН, ХУДЖАНД)**

**SATTOR TURSUN'S RA DJABOVA SARVARA KAHHOROVNA, ASSISTANT OF MODERN
MASTERSHIP IN CREATION TAJIK LITERATURE DEPARTMENT UNDER KHUJAND STATE UNIVERSITY
OF PORTRAIT AND NAMED AFTER ACADEMICIAN B. GAFUROV TAJIKISTAN, KHUJAND
LANDSCAPE E-MAIL:**

Калидвожаҳо: Саттор Турсун, насри муосири тоҷик, чеҳранигорӣ, манзарапардозӣ, ҳунари нависанда

Мақола ба омилҳо ва заминаҳои чеҳранигорӣ ва манзарапардозӣ дар насри бадеии Нависандаи халқии Тоҷикистон Саттор Турсун баҳшида шудааст таври ҷудогона дахл шудааст. Таъкид гардидааст, ки нависанда тасвири портрет ва манзараҳои табиатро барои ифодаи ҳолати равони қаҳрамону персонажҳо, ворид кардани хонанда ба ҷараёни воқеаҳо инчунин ба ҳам пайвастании ҳодисаҳо истифода бурдааст. Бино ба тақозои сюжети асар ва нияти эҷодӣ нависанда гоҳе қиёфаю андоми персонажро ба тафсир тасвир менамояд, гоҳе бо овардани ду-се ҷузъиёт иктифо меварзад. Дар повесту ҳикояҳои нависанда, хусусан «Сукути қуллаҳо» «Меғӯянд, ки модарам» манзараҳои табиат ва унсурҳои он ҷузъи таркибии тасвир буда, бо рӯҳия ва ҳолатҳои қаҳрамонон ҳамоҳанг мебошанд ва дар муассир гардонидани каломии нависанда нақши муҳим доранд.

Ключевые слова: Саттор Турсун, современная таджикская проза, создание портрета и пейзажа, писательское мастерство

Изложен анализ факторов и предпосылок создания портретов персонажей и пейзажа в художественной прозе народного писателя Таджикистана Саттора Турсуна. Отмечается, что писатель использует портрет и пейзаж для отражения психологического состояния персонажей, введения читателя в русло событийной канвы произведения, а также для передачи взаимосвязи событий. В связи с особенностями развития сюжета произведения и творческим замыслом писатель иногда приводит подробное описание внешнего вида героев, а иногда ограничивается приведением двух-трех деталей портрета. В повестях и рассказах писателя, особенно в “Молчании вершин” и “Говорят, что моя мать...”, пейзаж и его элементы являются составной частью изображения и созвучны с душевным состоянием героев, играя важную роль в воздействии писательского слова на читателя.

Keywords: Sattor Tursun, modern Tajik prose, creation of portrait and landscape, writer's mastership
The author of the article dwells on the analysis of factors and prerequisites beset with a creation of characters' portraits and landscape in the imaginative prose by People's writer of Tajikistan Sattor Tursun. It is underscored that the writer uses portrait and landscape for a reflection of personage's

psychological state, introduction of a reader into the channel of eventful flow and also for conveyance of mutual connection of situations. In association with the peculiarities of plot development and creative design the writer sometimes adduces detailed description of characters' appearance, but from time to time he confines himself with two-three particulars of a portrait. In writer's narratives and short stories, especially in "Silence of Peaks" and "They Say that my Mother..." landscape and its elements are a compound part of description congenial with personages' spiritual state and they play an important role in writer's word affect upon a reader.

Зимни эҷод ва офариниши асари бадеӣ дар радифи воситаҳои созмондихандаи тасвир ва тасвиргарӣ чехранигорӣ ва манзарапардозӣ мавқеи хеле муҳим доранд, ки муқаррар кардани онҳо аз масъалаҳои муҳим ва зарурии адабиётшиносии муосири тоҷик шинохта шудааст. Дар заминаи чехранигорӣ ва манзаранигории насри муосир тадқиқоти муҳиму арзишманде аз ҷониби адабиётшиносон сурат ёфта, аз ҷумла, ба бардошти дурусти муҳаққиқи чехрашинос профессор Абдусамади Мулло «таҳқику баррасии муфассалу фарогири ин масъала имкон медиҳад, ки мо ба коргоҳи эҷодии нависандагон ворид шавем ва вежагиҳои сабкию ҳунарии онро ошкор созем» (2, 183).

Дар осори адабии ҳар нависанда дар баробари вазъу рӯҳияи замон ва ақидаҳои иҷтимоӣ андеша ва ҷаҳонбинии хоси ӯ низ таҷассум меёбад. Ин шеваи эҷод барои офаридани образҳои муқаммалӣ замонӣ, муқаррар кардани хусусиятҳои барҷастаи инсон, нишон додани ҷигунагии ҷозибаву тавоноии шахсии типҳои гуногуни ҷомеа, барои амиқу муқаммал ва дақиқу сервусъат фаро гирифтани доираи фаҳмишу иқтидори маънавии халқ ва масъалаҳои ҳаётии ӯ муфиданд. Мақсади эҷодии нависанда ҳам дар иртибот бо зиндагинома ва муносибати ӯ ба ҳодисаҳои ҷамъиятӣ ифода ёфтани рӯҳи хоси замон мебошад (7).

Азбаски чехранигорӣ ва манзарапардозӣ дар адабиёт ба масъалаҳои муҳими поэтикаи асари бадеӣ иртибот дорад, ба он тавачҷӯх кардани аҳли таҳқиқ низ дар роҳи муайян кардани махсусияти инкишофи насри муосири тоҷик вобаста ба ҳунари истеъдоди адабии нависандагон муфид ва арзишманд хоҳад буд. Таҳқиқи ин масъала барои намоён кардани чехраи ҳунарии симонигории адибон муҳим мебошад.

Нависанда зимни тасвири қиёфавӣ қаҳрамон ё персонажҳои асар имкон пайдо мекунад, ки на танҳо ҷузъиёти чехраву андоми онҳоро ба тасвир оварад, балки муносибати худро бевосита ё ба воситаи сухани персонажҳои дигари асар баён созад, ҷиҳатҳои мусбату манфии рӯҳияву характери онҳо ва ҳолати равониашонро ошкор намояд. Мунаққиди маъруфи рус Б. Галанов барҳақ қайд мекунад, ки «тамоми таърихи портрет моҳиятан таърихи пур аз драматизми мубориза ба хоҳири инсон, ба хоҳири таҷассуми боэътимоди ҳақиқат ва умқи характер дар асарҳои санъат аст» (1, 7).

Равиши эҷодии нависандаро дар чехранигорӣ ва манзарапардозӣ падидаҳои муҳими ҳунари ва сабкию поэтикӣ муайян мекунад. Бо тақозои ин омилҳо нависанда гоҳе қиёфаву андоми персонажи асарро батафсил тасвир менамояд ва гоҳе бо овардани ду-се ҷузъиёт иктифо мекунад. Дар баробари ин, ба тарзи чехранигории нависанда тамоюлҳои адабии давр, анъанаҳо ва қолабҳои, ки барои тасвири типҳои муайян дар адабиёт роиҷанд, таъсир мегузоранд.

Дар асарҳои бадеии Нависандаи халқии Тоҷикистон Саттор Турсун, ки як давраи инкишофи насри муосири тоҷик ба номи ӯ ва ҳамнаслонаш Ёрун Кӯҳзод, Карматуллоҳи Мирзо, Сорбон, Абдулҳамид Самад ва дигарон зич алоқаманд аст, ба тарзу гунаҳои мухталифи чехрасозиву чехрапардозӣ ва тасвири хоси чехраи инсонҳои мухталифтабиати ҷомеа мутаваҷҷеҳ мешавем. Ин нависандагон бо назардошти

мавқеи граждани ва иҷтимоии худ ҳарчи бештар кӯшиш ба харҷ додаанд, ки дар таҷассуми ормонҳои волои замон ва ҷомеа аз роҳи офаридани чехраи қаҳрамонони худ қадами ҷиддӣ гузоранд. Аз ин нуқтаи назар қаҳрамонони офаридаи ин нависандагон воқеан ҳам маҳсули зеҳну таъби волои онҳо ба шумор меравад ва ин қаҳрамонон воқеан ҳам ба симоҳои машҳури адабӣ табдил ёфтанд, ки бори як қатор муаммоҳои умдаи замон ва ҷомеаро бар дӯш доранд.

Хусусиятҳои барҷастаи зоҳири чехраҳои офаридаи ин нависандагон, дар баробари ин тарзу шеваи андешапардозии онҳо метавонанд дар таҷассуми тарзу муҳити зиндагӣ ва одатҳои муайяни замон ва ҷомеа нақш гузошта бошанд. Аз ин ҷиҳат нависанда имкон ба даст меоварад, ки дар иртибот ба андешаву хислати қаҳрамонони худ ҷузъиёти асосии чехраву қиёфаю андоми персонажҳоро тасвир намояд ва, ба ин васила, вазъи иҷтимоӣ, олами андеша ва ҷиғнагии касбу машғулияти онҳоро нишон диҳад. Масалан, дар повести «Камони Рустам» зимни тасвири ҷузъиёти портрети ронандагон «дастони шахшӯлу боқувват» (6, 9) ва «дастони шахшӯли сиёҳтоб, ҷунон ки як қисми ҷудонашавандаи ҳамин мошин бошанд» (6, 184) таъкид шуда, дар повести «Пайванд» сафедии чехраи Фарҳод аз забони амакаш ҳамчун натиҷаи дар шаҳр зиндагӣ кардани ӯ маънидод гардидааст (7, 33). Тасвири қиёфа ва андоми Акрам-бобо дар повести «Сукути қуллаҳо» ифодагари ҳастагиву нодорист, ки дар замони ҷанг мардуми заҳматкаш гирифтोर шуда буданд: «Содиқ як нафас ба пайкари наҳиф, рӯи пуроҷанги дар офтоб сӯхта, риши тунук саллаи хурдакаки фашаш кӯтоҳ ва эзору яктаки чиркину ҷо-ҷо даридаи Акрам-бобо нигариста, ба ҳаёл рафт» (5, 130).

Ҳикояҳои «Нисфирӯзӣ», «Думбура», «Сарфаи сари оташдон» ва «Катарин» бо тасвири батафсили портрети қаҳрамонҳо оғоз мешаванд. Дар ҳикояи «Думбура» нависанда зимни офаридани портрети мӯйсафеди думбурасоз аввал дастони ӯро тасвир мекунад: «Дастони дароз-дарози серрагупаи ӯ дар сари зонувонаш ором мегирифтанд. Ангуштонаш низ дароз, сиёҳтоб ва саҳле қач буданд, – мисли радаи навниҳолон, ки аз андак фишори бод ҳама баробар ба як тараф ҳам мехӯранд» (8, 370). Аз сужети ҳикоя маълум мегардад, ки мӯйсафед аслан соғутарош буд ва бо тасвири дастони ӯ оғоз шудани ҳикоя бо ҳадафи нависанда дар мавриди офаридани симои мӯйсафед созгор мебошад.

Дар ҳикояи «Сарфаи сари оташдон» нависанда рӯзгори ду нафар ҳамсоя – Ситора ва Шаҳзодаро тасвир карда, мазмуну моҳияти ҳаёти ду навъ оиларо инъикос менамояд, ки яке аз онҳо оилаи муаллимаи мактаби таҳсилоти умумӣ, дигаре – хонадони зани сарватпараст ва одамбезор аст. Нависанда дар оғози ҳикоя портрети ин ду занро бо ҷанд ҷузъиёти хос ба қалам медиҳад, ки то андозае муносибати субъективии ӯро низ бозгӯӣ менамояд: «Зани ҷавони миёнақад... Вачоҳати зан (Ситора – Р. С.) гирифта метобад. Ҷасми абрӯвони хеле дароз – аз ин рӯ як қадар хунук – ва зиёда сурмаи ҷашмонаш низ наметавонанд таъби носози ӯро, ки эҳтимолан аз ҷизе ё аз касе саҳт ранҷидааст, баргараф созанд» (8, 339).

Чехраву андоми Шаҳзодаро, ки бо савияи ҷаҳоншиносӣ фарҳанг, ахлоқу маънавият дар муқобили Ситора қарор дорад, нависанда ҷунин тасвир месозад: «Ва дарро аз пушти худ бесадо пӯшида, дар китф сумкаи ҷигарранги шинам, ба даҳлез зане қадам мегузорад болобаланд, гунаҳояш батароват, лабонаш хушоб, мӯи ба хурмой моили ғафсаш маҳин шоназада, ҷашмони шӯхаш зиндаву зебо... Вай бо табассуми ширин салом дода, аҳвол мепурсад» (8, 340).

Дар рафти сӯхбати ин ду зан, ки нигоҳашонро ба зиндагиву оиладорӣ, ҷаҳонбиниву дунёи маънавии онҳо ошкор менамояд, соҳиби асар ҷо-ҷо ҳамин хандонрӯиву нармрафтори Шайхзода ро таъкид карда, ба ин васила хайрандешиву некбининашро бозгӯӣ намудааст. Ҳикоя бо тасвири қиёфаву ҳолати Ситора анҷом меёбад, ки таҷассуми мармузи зиндагии бемаъниву бемақсади ӯст: «Вале Ситора парво надорад. Вай тасмаи хилъаташро кушода, ҷуссаи ба ҳар ҳол вазнинашро ҳамано болои диван мепартояд. Пас дар як савқи табиӣ болинаки мулоими онро ба таки сар кашида, омехта бо садоҳои гӯшхарош ва номафҳуми «Да-аа-лӣ, Ҷа-аа-лӣ...» дуру дароз механдад. Ба дараҷае, ки аз ҳалқаи чашмонаш дар ин лаҳза тангаш ришта-ришта ашки гарм захида, сурмаи ғафси беҳи миҷгон ва зиёда сафедии рухсорашро хат-хат шуфта, андоми ӯ дар партави қандили мунаввари шифт бағоят сард, берӯҳ ва ҳатто...бимангез метобад» (8, 352). Дар ин ҳикоя ба нависанда муяссар гардидааст, ки бо офаридани симои персонажҳо дунёи ботинии онҳоро воқеиву эътимодбахш нишон диҳад.

Ҳикояи «Катарин» бо тасвири симои марде оғоз меёбад: «Як марди биниаш барҷастаи газгӯшт, ки ба назар тахмин панҷоҳсола метобад, сараш бо рӯймоли гарди маҳкам бастагӣ, кӯрпаи бачилди вазнинро қариб то таки манаҳаш кашида, дар кати паस्ताки пеши тиреза хобидааст. Гунаҳои суп-сурхи ӯ ба чашмони кабудӣ андак чуқураш гӯё бозӣ мекунад. Яқин ҳарорат дорад мард» (8, 403). Аз тасвири ҷузъиёти чеҳраи мард ва муҳит хонанда пай мебарад, ки мард дар беморхона бистарӣ шудааст. Аз диалогӣ қаҳрамони ҳикоя – Ҳотамбек ва дӯсташ – Нозилҷон сабаби ба беморхона афтодан, ҳамчунин хислату характери ӯ ва дӯсташ ошкор мегардад, зеро худӣ қаҳрамон ҳарф мезанад. Агар аз нақли ровӣ хонанда аз қиёфаи зоҳирии Ҳотамбек ва ҳолаташ дар айни беморӣ огоҳ гардад, суҳанони дӯсти ӯ Нозилҷон хислатҳои ботинии ӯро ошкор месозанд ва, ба ин васила, образи қаҳрамони марказии ҳикоя мукамал мегардад: « – Ношукрӣ нақун! – ба худ вачоҳати ҷиддӣ мегирад Нозилҷон. – Мардум ба ту эҳтироми зиёд доранд. Хурду калон...Чунки нағз медонанд – як инсонӣ ҳақталошӣ, дасткушодӣ, дилу ниятат покиза, чашмат ҳалол, ба ёру ошно садоқат дорӣ, муҳимбарорӣ. Боре нашудааст, ки аз қавлат гашта бошӣ: ҳаққи ягон бева ё бечораро ҳам нахӯрдаӣ, ба амонат хиёнат накардаӣ. Дар ҳар сурат, мардум инро на дидаанд, на шунидаанд. Аз ҷумла худӣ ман... Боз ҷӣ лозим ба як марди мусулмон!?» (8, 413-414).

Дар ҳикояҳои «Думбура» ва «Одамони раҳмдил» нависанда барои номгузориҳои персонажҳо як ҷиҳати симои зоҳирии онҳоро корбаст намудааст. Дар ҳикояи «Думбура» ҷиҳати характерноки ду персонаж – Зардина ва Чингиламӯӣ тариқи таассуроте, ки қиёфаву андоми онҳо дар зеҳни мӯйсафеди думбурасоз бармеангезад, ифода меёбад: «Ҳаёлаш парешон гардида, мӯйсафед дар муқобил ду нафарро дид. Ҳар ду низ ҷавон – яке зардинаи дароз; дуҷумӣ, ки дар даст магнитофон дошт, миёнақади мӯйш чингила» (5, 377). Қиёфаву андоми персонажи дигари ҳикояро нависанда нисбатан батафсил тасвир намудааст: «Ранги рӯйаш пухта, мӯйш сип-сиёҳи дароз – он қадар дароз, ки пушти гиребони борониашро пурра пинҳон мекард. Куртааш сурхи назаррабо, пичакаш кабуд; гарданбанди ҳафтрангаш тиру камонро мемонд. Саропо равшанӣ буд вай, аммо нигоҳаш... Мӯйсафед, дилаш андак таҳ кашида, пай бурд, ки ба нигоҳи яқуна ором, баҳаё ва ғамноки ӯ на ҳар кас метавонад тоб орад» (8, 382). Ин ҷавон думбураҳоро банавбат менавозад ва аз навои сурурангези думбура на танҳо атрофиён ба завқ меоянд, балки ҳатто «ачаб, ки қурси

офтоб – гӯё маҳз ба ҳурмат *инсон*и думбуранавоз – аз кодоки абре мулоим ба сахни бозор менигарад» (8, 383).

Дар ҳикояи «Одамони раҳмдил» низ як ҷиҳати симои зоҳирии қаҳрамонони ҳикоя – Миёнақад ва Сиёҳчурда барои номгузорию онҳо истифода шудааст, ки маъноӣ тамсилӣ касб намудаанд: «Ана, дар кушода шуда, пасопеш боз ду кас ворид гардиданд. Яке навҷаи сиёҳчурда буд; солим ва бақувват метофт. Дигараш-миёнақад, балки андаке паст. Чунон ки нав аз бистари беморӣ хеста бошад, ранги рӯяш заҳир менамуд. Болои ин саҳт мелангид» (8, 544). Инҳо ду нафар рафиқоне мебошанд, ки чанд вақт боз ҳамдигарро надиданд ва майхонаро ҷойи дидорбиниву сӯҳбат қарор медиҳанд. Дар ҷараёни диалогӣ батафсилӣ дӯстон хислату характер, муносибати онҳо ба якдигар, ҷузъиёти воқеаҳо, ки аз сар гузаронидаанд, ҳолати равонии қаҳрамонон зоҳир гардида, зимнан чанд масъалаи иҷтимоӣ тарҳрезӣ мешавад.

Дар тасвири нависанда шахсони маишатдӯст, мансабпараст ва фориғбол аз лиҳози киёфашон аксар фарбеҳ тасвир шудаанд. Аз ҷумла, дар тасвири нависанда персонажи повести «Камони Рустам» Аскарров «шиками калони ногунҷонашро дошта, баланд-баланд механдид» (6, 55), директори совхоз Наимов, ки ҳангоми мудирӣ гараж буданаш «ҷавони хушсурати қоқина ва қадбаланде буд», ба каси «фарбеҳ ва бепарво» табдил ёфт, ки «Фирӯз аз чехраи як вақтҳо барояш шиноси ӯ абрӯвони ғафсу бинии тегадорашро базӯр фарқ мекард» (6, 62), персонажи дигар – Иброҳимов аз ҳикояи «Шабе дар роҳ» бо сабаби ширакайф буданаш «ҷуссаи фарбеҳаш ба ин тарафу он тараф алвонҷ мехӯрд» (8, 378). Ин тасвирҳо маҳз барои ошкор кардани нишон додани асли табиату хислати ин гуна инсонҳо ба кор гирифта шудаанд.

Дар асари бадеӣ арзиши бадеии пейзажро ифода гардидани олами ботинии инсон тариқи манзараҳои табиат муайян мекунад. Нависанда вобаста ба нияти эҷодиаш манзараҳои табиат ва унсурҳои онро барои нишон додани рӯҳия, ҳолати равонии персонажҳо дар лаҳзаҳои ваъҷияти гуногун корбаст менамояд. Адабиётшинос Абдуҳолиқ Набавӣ тавачҷуҳи фаровон доштани С. Турсунро ба пейзаж чунин ба мушоҳида гирифтааст: «Манзара, табиат дар асарҳо ва дар радиёи воқеа, амал, андешаи инсон баробар аҳамият пайдо карда, барои фарогирии мукаммали воқеият ва ҳастӣ мусоидат мекунад» (3, 251).

Манзараҳои табиат дар ҳикояву повестҳои Саттор Турсун вобаста ба авзову рӯҳияи қаҳрамону персонажҳо рангубори эмотсионалӣ пайдо намуда, барои тасвири муҳити воқеаҳо, ҳолату рӯҳияи персонажҳо хизмат кардаанд. Дар баробари ин, пейзаж ва унсурҳои он ба сифати як ҷанбаи ҷаҳоншиносии нависанда ба зехни хонанда низ таъсиргузор ҳастанд. Дар повести «Камони Рустам» унсурҳои табиат ва манзара воситаи ифодакунандаи замони воқеаҳо мебошанд. Хатти асосии сюжет аз фасли тобистон оғоз ёфта, бо инкишофи воқеаҳо ҷузъиёти манзара низ тағйир меёбад ва қаҳрамонон тирамоҳу зимистонро паси сар карда, ба фасли баҳор мерасанд. Ивазшавии манзараҳои фаслҳои сол аз як тараф ба гузаштани вақти муайяне далолат мекунад, аз тарафи дигар ифодагари вазъу ҳолати равонии қаҳрамонон мебошад. Нақли нависанда бо тасвири чунин манзара оғоз меёбад: «Поезд гузашта рафт. Офтоби ба қиём омадаи тобистон истгоҳи хурдакаки Хайрободро, ки дар васати дашти фарох чун сангрезае дар кафи даст афта буд, бераҳмона метафсонд. Болои ин, аз самти ҷануб тафбод вазида, хаворо ҷанголд мекард» (5, 5). Бо инкишофи воқеаҳо манзараҳо низ тағйир ёфта, дар охири зимистон қаҳрамони повест Фирӯз ба қароре меояд, ки тақдирашро бо Назокат мепайвандад ва

баъди маслиҳат бо Ҳидоят-амак эҳсос мекунад, ки бо интиҳои фасли сард дар зиндагиаш айёми навоғоз хоҳад шуд. Рӯҳияи ӯ дар ин маврид бо манзараи осмон дар охири зимистон созгор аст: «Ҷ муддате ба осмони аз ҷилои ситораҳо музайян назар дӯхта истоду сипас як нафаси чуқур гирифта, ба роҳи омадаш рафт. Аз ҷӣ бошад, ки дар умраш, аз бозе, ки худашро мешиносад, ҳеч ягон шаб мисли ин шаби охириҳои зимистон ба назари Фирӯз ин қадар зебову баасрор натофта буд» (5, 220). Дар охири повест манзараи тамошудаи борон ва баромадани тирукамон як навъ маъноӣ рамзӣ касб намуда, аз забони Фирӯз ҳамчун фоли неки оғози зиндагии якҷояи онҳо ифода меёбад: «Фирӯз сар бардошта, дар пеш, дар домони сабзи дараи Оҳувон, ки торафт ба он ҷо наздик мешуданд, тирукамонро дид, ки гӯё ҳамаи рангҳои заминро осмонро дар худ ҷамъ оварда, ба як тарзи муассир ҷилва мекард» (6, 230) ва Назокат ин ҳолатро ба писараш «камони Рустам, вай камони ту... Вай...бахтат будааст» гӯён маънидод менамояд.

Повести «Пайванд» бо тасвири хоб дидани қаҳрамони марказии повест – Фарҳод оғоз меёбад ва баъди аз хоб бедор шудан ӯ кӯчаҳои пурбарфи шаҳри Москва мушоҳида мекунад. Аз он ҷиҳат, ки хоби мағшуш ба рӯҳияаш таъсири манфӣ мегузорад, манзараи паси тиреза низ ба назараш дилгиркунанда метобад: «Зарраҳои сабукболи бешумор омада ба шишаҳои тиреза менишастанд ва аз ҳарорати хона ҳамоно об шуда, ба монанди ашк охишта фуру мерехтанд. ... мошинҳои сабукрав, ки дар поин, дар шохроҳи яхбаста, аз қабати ҳазорон зарраҳои барф ба муқобили якдигар ҳаракат мекарданд, ба назари Фарҳод хурд ва як дараҷа нозебу дилгир метофтанд. Иморотҳои пасту баланди дар рӯйи сафкашида... аз ҷӣ бошад, ки ҳоло, дар ин ҷоштгоҳи фасли зимистон, ба мисли кӯхпораҳои тира дар соати пеш аз борон, сарду берӯх менамуданд» (7, 6). Нависанда зимни тасвири ҷузъиёти манзара ҳолати равонии қаҳрамонро ба қалам медиҳад, ки тариқи калимаву таркибҳои «ашк», «як дараҷа нозебу дилгир», «сарду берӯх» ифода меёбад. Дар шаҳри Душанбе ва зодгоҳи ӯ – Вандоб низ вақти омадани Фарҳод фасли сард ҳукмрон аст, аммо дар охири повест нависанда ба нарм шудани ҳаво ишора карда, дар ин замина рӯҳияи қаҳрамони повестро, ки баъди дидорбинӣ бо падар ва пайвандон тадриҷан аз ҳисси изтиробу ҳасрат раҳӣ меёфт, тасвир менамояд: «Вай беихтиёр сар бардошта, ба осмон нигарист. Нигаристу чашмони ба сафедии барф одаткардаш якбора нури тоза гирифтанд» (7, 88). Нависанда ҷузъиёти манзараи ҷойҳои, ки Фарҳод сафар кардаву дидааст, ба таври ҷолибе тасвир намуда, қавӣ будани эҳсоси пайванди ӯро бо зодгоҳ, ки солҳои дароз бо сабаби муносибатҳои пуриштилоф бо падараш фуру менишонд, таъкид мекунад: «Вай дар умри худ аз бисёр гӯшаву канори дунё на як бору ду бор осмонҳои аз ин чандин қарат зеборо дидааст. Вақти сафарҳои дар укёноси Ором ҳам қариб ҳар рӯз (алалхусус пеш аз ғуруби офтоб) шоҳиди манзарае мешуд, ки оби кабуду осмони кабудӣ беҳадду худуд ногаҳон ба ранги сурх табдил меёфтанд;... Бисёрҳо мешуд, ки ӯро, албатта, ҳаяҷони саҳт ҳам мегирифт. Вале на ба он дараҷае, ки ҳоло... осмони Вандобро дида, ба ҳаяҷон меояд» (7, 89).

Пейзаж дар асарҳои бадеӣ ҳамчунин барои ворид кардани хонанда ба ҷараёни нақл, ба ҳам пайвастанӣ ҳодисаҳо корбаст мешавад. Дар повести «Сукути куллаҳо» ҷузъиёти манзара на танҳо дар батни воқеаҳо нақши муайяне дорад, балки якҷанд фасли повест бо тасвири манзараи табиат ва унсурҳои он оғоз меёбад. Дар ин маврид нависанда кӯшиш менамояд, ки бо корбасти санъати ташбеҳ ва ташхис манзараҳои ҷолиб офарида, байни аҷзои табиат ва авзои персонажҳо ҳамоҳангии ба миён оварад: «... офтоб чанд пора абри интиҳои роҳашро сӯхта, ба ғуруб мерафт» (7, 140). «Дар

вусъатободи баланди тира ситораҳо бағоят дуру хира ва ба монанди яхча хунук метофтанд, гӯё ба фикр рафта, шах шуда буданд» (7, 213), «Атроф ғарқи хомӯшии вазнине буд. Ба назар чунин менамуд, ки қуллаҳои пурсалобату соқит чун марди дунёдида ўро бо тамкину тааммул аз домани худ ба водӣ гусел мекунанд» (7, 222). Дар ҷойи дигар манзараи хузнангези қабристон тасвир гардидааст. Андешаманд гардидани як ҷузъи табиат ва бетафовут мондани унсури дигари он ба марғи як инсон гӯё ишораест ба муносибати одамон ба ин ҳодиса: «Офтоби тирамоҳ гӯё ба хаёл рафта, аз вусъати осмони нилобӣ ба қабристон менигарист. Анвори заррини он ба рӯи қабрҳои зиёди хурду калон, ки ба дилу дидаи кас беихтиёр хузн тавлид мекарданд, баробар тақсим мешуд. Боди сабуки бесар рӯ-рӯи гиёҳҳои хушкидаву буттаҳои хору талха, ки ҷо-ҷо дар байни қабрҳо рӯида буданд, беғамона давида, ба ҷисми нотавони онҳо ларза мефиканд» (7, 169)

Дар повести «Меғянд, ки модарам...» тасвири манзараҳои табиат ва ҷузъиёти он қисми ҷудонопазири ҷараёни андешаҳои қаҳрамон буда, барои ифодаи эҳсосоти гуногуни ӯ хизмат мекунанд. Рангҳо, садоҳо ва бӯйҳои зодгоҳ дар зехни ӯ хотироти айёми бачагиро бедор карда, андешаҳои гуногунро ангега медиҳанд. Аз ҷараёни андешаҳои рассом, ки «Вандобро бо ҳама бӯйҳои зиндагиаш ба тасвир гирифтанд» меҳаҳад, вале «ханӯз ранги мувофиқ наёфтааст», муҳаббати ӯ ба зодгоҳаш ифода ёфтааст. Қаҳрамон манзараҳои деҳа – лаби дарёи Кофрун, тали Начот, осмони баландро, ки «гӯё ба деҳа як ғайзи беинтиҳо» мерехт, ҳавлиашонро, ки баҳорон, сар то сари он «бӯи борону алафи тар, бӯи гову шири навдӯшида сайр мекунад» (8, 304), ба хотир оварда, зимнан сари воқеаҳо ва дигаргуниҳое, ки солҳои охир дар зиндагии мардум рӯй додаанд, андеша меронад. Дар ин замина тасвири манзараҳои зиндагии аҳли деҳа ва оҳанги носталжии хотираҳои қаҳрамони повест якҷоя бо тарҳрезии чандин масъалаҳои иҷтимоӣ сурат гирифтааст.

Баррасии ҳикояву повестҳои Саттор Турсун аз лиҳози корбурди санъати чехранигорӣ, истифодаи ҷузъиёти симои қаҳрамонону персонажҳо ба ҳулосае мерасонад, ки дар осори марҳалаҳои нахустини эҷодиёташ нависанда дар тасвири қиёфаи қаҳрамонон бо овардани ду-се ҷузъиёт дар ҷо-ҷои асар иктифо мекунад, чуноне ки масалан, дар повестҳои «Сукути қуллаҳо», «Пайванд» ва «Ҷамони Рустам» ба назар мерасад. Дар повесту ҳикояҳои Саттор Турсун, ки баъди солҳои 90-уми асри ХХ рӯйи қор омадаанд, масалан, дар ҳикояҳои «Сарфаи сари оташдон», «Катарин», «Одамони раҳмдил» тасвири чехраи қаҳрамонон бо тафсилоти бештаре сурат гирифта, як воситаи муассири ифшои хислатҳои ботинӣ ва ҳолати равонии онҳо мебошанд. Нависанда кӯшиш менамояд, ки персонажҳоро дар амалиёту рафтор тасвир намояд. Дар ин замина муносибати нависанда ба симоҳову воқеаҳо низ бозгӯй мешавад. Чунин таҳаввулро яке аз нишонаҳои сайқал ёфтани маҳорати нависандаро дар корбурди унсури композисионии асар маънидод кардан мумкин аст.

Ҳамин тарзу шеваи ҷустуҷӯҳои эҷодии нависанда дар офаридани чехраи инсонҳои мухталиф сабаб гардид, ки мавсуф ба тарзи воқеӣ ва бозғитмод «симои инсонии ба худ хосу нотақрорро кашида бошад. Чехраҳои Исмат-пахлавон, Содик, падару модар, осиебон, Мирҳабиби ғаҳворасоз, Санги Рамазон, усто Қамчин, Собир Мухтор, Рустам, Фарҳод, Шодмон, Иқбол, Нусрати даврон ба ҷозибай инсонӣ, дунёи ғаний маънавиашон воқеӣ ва муассир баромадаанд» (3, 249).

Баррасии иҷмолии осори адабии С. Турсун, аз ҷумла ҳикояву повестҳои ӯ бо мақсади муайян кардани маҳорати нависанда дар тасвири чехраҳо ва манзараҳои табиат ва ҷузъҳои он корбурди фаровони унсури мазкурро дар осори нависанда

ошкор мекунад, ки барои ифодаи ҳолати равонии қаҳрамону персонажҳо, ворид кардани хонанда ба чараёни воқеаҳо, инчунин ба ҳам пайвастании ҳодисаҳо хидмат кардаанд. Дар ҳикояву повестҳои нависанда, хусусан, «Сукути қуллаҳо», «Пайванд», «Меғӯянд, ки модарам» манзараҳои табиат ва унсурҳои он чӯзӣ таркибии тасвир буда, бо рӯҳия ва ҳолатҳои қаҳрамонон ҳамоҳанг мебошанд ва барои муассир гардидани каломии нависанда нақши муҳим доранд.

Бозгӯи мӯҳтавои офариниши чехраи комили қаҳрамон ва нигориши манзараҳои гӯёи табиат моро ба дарки мақоми баланди нависандагии Саттор Турсун водор мекунад. Маҳорати нигорандагиву чехраофарии Саттор Турсун аз андешаҳои якдасти ҷаҳонсози ӯ дар заминаи эҷод ва офариниши асари адабӣ дарак медиҳад. Махсусияти чехранигорӣ ва манзарапардозии Саттор Турсун хеле мушаххас буда, тадқиқу баррасии он моро бо муҳимтарин падидаҳои зиндагии рӯҳиву равонии мардум, арзишҳои маънавӣ ва муқаддасоти инсонӣ ошно мегардонад.

Пайнавишт:

1. Галанов, Б. *Живопись словом* / Б. Галанов. – М.: Советский писатель, 1974. – 344 с.
2. Муллоев А. Концепсияи ҷунари чехранигорӣ дар насри С. Айнӣ / А. Муллоев // Садриддин Айнӣ ва масъалаҳои руиди адабиёти навини тоҷик: Маҷмӯаи мақолаҳои конференсияи ҷумҳуриявии илмӣ-назариявӣ бахшида ба 140-солагии бунёдегузори адабиёти навини тоҷик Садриддин Айнӣ. – Хучанд: Нури маърифат, 2018. – С. 183-189.
3. Набавӣ А. *Ҷусторҳо ва ибтикорот дар наср* А. Набавӣ. – Душанбе: Адиб, 2009. – 324 с.
4. Раҷабова С. Қ. *Баъзе мулоҳизаҳо оид ба эҷодӣи давраи аввали Саттор Турсун* / С. Қ. Раҷабова // *Номаи Донишгоҳ: Серияи илмҳои гуманитарӣ ва ҷомеашиносӣ.* – 2015. – №1(42). – С. 115-122.
5. Турсун, С. *Сукути қуллаҳо* / С. Турсун. – Душанбе, 1971. – 120 с.
6. Турсун, С. *Камони Рустам* / С. Турсун. – Душанбе: Ирфон, 1976. – 384 с.
7. Турсун, С. *Барф ҳам мегузарад* / С. Турсун. – Душанбе: Ирфон, 1983. – 368 с.
8. Турсун, С. *Мунтахаби осор* / С. Турсун. – Душанбе: Адиб, 2013. – 560 с.
9. Шакурӣ, М. *Нигоҳе ба адабиёти тоҷикии садаи бист* / М. Шакурӣ. – Душанбе: Чопхонаи «Пайванд», 2006. – 456 с.
10. Шукуров, М. *Таърихи адабиёти советии тоҷик: Инкишофи жанрҳо. Насри солҳои 1945-1974* / М. Шукуров. – Душанбе: Дониш, 1980. – Ҷ. 4. – 370 с.

Reference Literature:

1. Galanov B. *Painting with Word* // B. Galanov. Moscow: The Soviet Writer. 1974. - 344pp
2. Mulloyev A. *Sadriddin Aini and the Issues of the Development of the New Tajik Literature. Collections of the articles of scientific-theoretical conference dedicated to the 140-th anniversary of the founder of the new Tajik literature Sadriddin Aini Khujand: Light of Enlightenment*, 2018. – pp.183-189.
3. Nabavi A. *Quests and Initiatives in Prose.* – Dushanbe: Man-of-Letters, 2009. - 324pp.
4. Radjabova S. K. *Some Contemplations on the first Stage of Sattor Tursun's Creation* // S. K. Rajabova // *Scientific notes. Series of Humanitarian and Social Sciences.* – 2015, #1(42). – pp. 115-122
5. Tursun S. *Silence of Peaks* // S. Tursun. – Dushanbe, 1971. – 120 pp.
6. Tursun S. *Rustam's Bow* // S. Tursun. – Dushanbe: Cognition, 1976. – 384 pp.
7. Tursun S. *And Snow Will Have Thawed* // S. Tursun. – Dushanbe: Cognition, 1983 – 368 pp.
8. Tursun S. *Selected Works* // S. Tursun. – Dushanbe: Man-of-Letters, 2013. – 560 pp.
9. Shakuri M. *On the Tajik Literature of the XX-th Century* // M. Shakuri. – Dushanbe: Union, 2006. – 456 pp.
10. Shukurov M. *The History of the Tajik Soviet Literature. Development of Genres. The Prose of 1945-1974* // M. Shukurov. – Dushanbe: Knowledge, 1980. V.4. – 370 pp.